

Nərgiz Kərimova⁴³

MO YAN HEKAYƏLƏRİNİN İDEYA-BƏDİİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Mo Yan 17 fevral 1955-ci il Çinin Şandon əyalətinin Qaomi şəhər ərazisində Heya Xalq Birliyinin Pinan (Ping'an) kənd istehsalat briqadasında kəndli ailəsində anadan olmuşdur. Mo Yan təxəllüsü ilə tanınan çinli yazıçının əsl adı Quan Moye (Guǎn Mòyè 管谟业) çin dilindən tərcümədə "Danışma!" mənasını verir. 1950-ci illər Çində inqilabi-siyasi vəziyyət çox gərgin idi. Bu səbəblə Mo Yanın valideynləri ona düşüncələrini cəmiyyətdə açıq-aşkar danışmaması üçün xəbərdarlıq edirdilər. Mo Yan da valideynlərinin sözündən çıxmırdı. Yaradıcılığa başlayan zaman valideynlərinin məsləhətini xatırlayaraq Mo Yan təxəllüsünü seçdi. Daha sonralar bu təxəllüs yazıçının əsərlərinin ana xəttində özünü biruzə verir. "Qədim Şərq misalı var ki: "heç bir söz demədən də, çox şey danışmaq olar". (1,87)

Yazıçı özü müsahibəsində uşaqlığını xatırlayaraq deyir: "Mən 1955-ci ildə anadan olmuşam. Həmin zaman Çin xalqı anormal həyat təzi sürürdü. Buna görə valideynlərim məni hər zaman susmağı tapşırırdı. Əgər ağzını açsan mütəlak bir problemlə üzləşəcəksən. Mən də onlara qulaq asıb sakit dururdum. Yazmağa başlayanda isə hesab edirdim ki, bütün yazarlar kimi mənim də təxəllüsüm olmalıdır. Çindəki inqilabi-siyasi vəziyyətlə bağlı olaraq, ata-anamın mənə düşüncələrimi cəmiyyətdə danışmamaqla bağlı xəbərdarlığı ilə əlaqədar "Mo Yan" təxəllüsünü götürdüm. Gülməlidir. Hazırda məni susdurmaq olmur".(2)

1965-ci ildə Çin Xalq Respublikasında nümunəvi kommunizm cəmiyyəti yaratmaq məqsədi ilə Mao Tszedun məktəbliləri və tələbə gəncləri inqilabi zorakılığa çağırırdı və Çində Mədəni inqilab yaratdı. Xunveybinlər ("qırmızı keşikçilər") və tszyaofanlar ("qiyamçılar") müəssisələri, ali məktəbləri, elmi və mədəni müəssisələri zəbt edirdilər. İri partiya işçiləri, yazıçılar, alimlər üzərində istehsalat "məhkəmələri" qururdular. Bütün bu hərəkətlər "Mədəni inqilab" adını aldı. Lakin Çinin özündə "Mədəni inqilab" kütləvi zorakılıqlar və ümumi kaos yaratdı: həm iqtisadiyyatın, həm də elm və mədəniyyətin inkişafına ağır zərbələr endirdi.

Mao Tszedunun ölümündən sonra Çin yeni bir tarixi dövrə qədəm qoydu. Çox keçmədən Xalq Ədəbiyyatı və digər jurnallar nəşrə başladılar. Qoyulan qadağalar aradan qaldırıldı və "yara ədəbiyyatı" meydana gəldi. Ədəbiyyat üçün bir qəzəb milləti qəzəbləndirdi.

Çində baş verən "Mədəni inqilab" gələcək yazıçının həyatında dərin iz buraxmışdır. Dövrün çətinliyi yazıçının uşaqlığına öz təsirini göstərmiş, o təhsili davam edə bilməmiş və məktəbi yarımçıq qoymuşdur. Təhsili yarımçıq qalmış uşaq dolanışıq xətrinə məcbur işləməyə başlamışdır. 21 yaş olarkən gənc Mo Yan könüllü olaraq Çinin Milli Azadlıq ordusuna yazılır. O dövrdə hətta ordu sıralarına yazılmaq belə asan iş deyildi. 1976-cı ildən orduda qulluq etməyə başlayır. Du Çinlanla evlənmək üçün 1979-cu ilin iyul ayında evə qayıtmış, amma evlilik məzuniyyəti bitməmişdən əvvəl teleqram alır və bu işi təxirə salmadan Xebey Baodin şəhərinə göndərildiyi xəbərini alır. Həmin ildə Mo Yan özü ilə Pambıq Emal zavodunda işləyən, həmkəndlisi olan Du Çinlan adlı həmin qadınla evlənməmiş, 1981-ci ildə qızı Çuan Siao Siao (管笑笑) anadan olmuşdur. O, 1976-cı ildən orduda qulluq etməyə başlayır və nə az, nə çox 20 il ordu sıralarında çalışır, 1997-ci ildə isə istefaya çıxır. Ömrünün 20 ilini orduya sərf edən yazıçı özünü həmişə orduya borclu hesab edir. Çünki, orduda olmaq ona ədəbiyyatla məşğul olmaq üçün şərait yaratdı. Amma buna baxmayaraq o, heç zaman ordu həyatından əsər yazmamışdır. Baxmayaraq ki, yazıçı ordunu özünün həmişəlik evi hesab edirdi. Həqiqətən də ordu Mo Yan üçün əvvəla ədəbiyyatla məşğul olmağa, təhsilini davam edib İnstitut oxumasına, daha sonra isə aspiranturayı bitirib adlı-sanlı yazıçı kimi yetişməsinə səbəb oldu. 1981-ci ildə Mo Yan yaradıcılığa Çinin islahatlar dövründə kiçik hekayə və romanlar yazmaqla başlamışdır. O, 1981-ci ildə "Bir yaz gecəsi yağan yağış" adlı ilqısa hekayəsi Baodin ədəbi jurnalının beşinci sayında nəşr olundu. Eyni ildə "Quru çay", "Payız suları", "Xalq musiqisi" və başqa əsərlərini çap etdirmişdir. Ardıcıl olaraq beş hekayəsi nəşr olundu və hətta məşhur yazıçı Sun Li "Xalq musiqisi" adlı hekayəsini tərif edərək ona tənqidi bir əsər yazdı. Sonrakı illərdə bir sıra romanlarını "Quru çay", "Ağ it və yelləncək dəsti", "Partlayış" və "Qırmızı sorqum" bir çox tənqidçilərin ədəbi "xalça bombası" adlandırdıqları əsərləri çap olundu. Onun yazdığı əsərlər fırtınalar yaratdığından bir çox təzyiqlərə məruz qalmışdır. Yazıçıya 1986-cı ildə yazdığı "Qırmızı kalış" adlı romanı şöhrət qazandırmışdır. Rejissor Can İmou (Zhang Yimou) 1987-ci ildə əsərə eyniadlı film çəkmişdir. 1995-ci ildə mübahisəli olan "Yekə döşlər, iri budlar" romanını yazmış və hərtərəfli tənqid olunmuşdur. Çağdaş Çin bədii ədəbiyyatının ən çox təhqir olunan xüsusiyyətləri arasında siyasət, sənətə bəşəriyyətə söykənənləri əvəz edən povestlər var. "Yekə döşlər, iri budlar" romanı bu dar ədəbi konsepsiyanın tamamilə devrilməsi idi və onun dərc edilməsi həm ədəbi, həm də intellektual dairələri ağlasığmaz dərəcədə şoka saldı. Mo Yan 1997-ci ildə ordudan ayrılmış, "检察日报" (Gündəlik istintaq) adlı qəzetdə kino və televiziya üçün ssenari yazaraq işə başlamışdır. Nəşr ilə işlədiyi 10 il ərzində "Səndəl Ağacının Ölümü", "Güc!", "Həyat da, Ölüm də məni əldən salır" üç roman yazmışdır.

Mo Yanın bir neçə əsərləri əsasında film çəkilmişdir: rejissor Yim Xo (Yim Ho) 1995-ci ildə "Qırmızı ipək geyinən nənə" əsəri əsasında "Günəşin qulaqları var" filmi, rejissor Can İmou (Zhang Yimou) 2000-ci ildə "Şifü: Sən gülmək üçün hər şeyi edərsən" əsəri əsasında "Xoşbəxt Anlar" filmi, rejissor Xuo Ciançi (Huo Jianqi) 2003-cü ildə "Ağ it və yelləncək" hekayəsi əsasında "Nuan" filmi.

Mo Yanın yaradıcılığı Çində bir çox yüksək ədəbiyyat mükafatlarına layiq görülmüşdür. 1901-ci ildən etibarən verilməyə başlanan "Ədəbiyyat Üzrə Nobel Mükafatı" 11 oktyabr 2012-ci ildə "folklor, tarix və müasir hallyusinasiya realizmini bir-biri ilə vəhdətdə göstərdiyinə görə" ədəbiyyat üzrə Nobel Ədəbiyyat Mükafatına Mo Yan layiq

⁴³ Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Azərbaycan-Asiya ədəbi əlaqələri şöbəsi, kiçik elmi işçi nergizkerimova622@gmail.com

görülmüşdür. Mo Yan ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı alan ikinci çinli kimi tarixə düşmüşdür. 2000-ci ildə Qao Sinzyan adlı yazıçı qazanmışdır. Mo Yan bu mükafatın 109-cu qalibidir. Öz əsərlərində realizmlə xalq nağıllarını, tarixiliyi və müasirliyi əlaqələndirən yazıçı yerli televiziyaya verdiyi müsahibəsində bildirib ki, artıq dünyanın gözü Çin ədəbiyyatına yönələcək. Çinin ən məşhur yazıçılarından biri olan Mo Yan tez-tez senzuraya məruz qaldığından əsərlərini əsasən pirat üsulu ilə oxucularına çatdırmışdır.

Mo Yan sözün əsl mənasında özünü göstərən qələm sahiblərindən olmayıb. O, hər zaman harda öz sözünü deməyi və nə zaman susmağı yaxşı bilən insan olub. Görkəmli rus şairi Fyodor Tyutçev yazırdı: "Sus, hislərini, sirlərini və öz arzularını gizlət..." Həqiqətən də, Mo Yan öz ləqəbini tamamilə doğruldur. Yazıçı öz müsahibəsində deyir: "Ədəbi inqilab zamanı əhali arasında belə bir deyim vardı: "Əgər mən danışmağa başlasam, heç kəs məni susdurmağı bacarmayacaq. Əgər mən susmaq barədə qərar almışamsa, istəyirsən boyunumun arxasındakı sümüyə bıçaq dirə, danışmayacam". (2)

Mo Yan 80-dən çox qısa hekayə, 30 povest, 11 roman, 5 esse və üç cildlik esse kitabı nəşr etdirmiş, bununla yanaşı, o, doqquz film və televiziya ədəbi əsərləri və iki dram əsəri yazmışdır. Mo Yanın əsərləri 1988-ci ildən başlayaraq dünyanın bir çox dillərinə: ingilis, fransız, ispan, alman, isveç, rus, yapon və digər dillərə tərcümə edilmişdir.

Müəllifin yaradıcılığına çap olunmuş "Ağ pambıq", "Ox", "Partlayış və digər hekayələr", "Şifü: Sən gülmək üçün hər şeyi edərsən", "İnsan və heyvan", "Boşanma", "Mamanın Hekayəsi", "Yüksəliş", "Dəmir uşaq", "Müalicə", "Sevgi hekayəsi", "Xalq musiqisi", "Şən bağçası", "Atılmış uşaq", "Öküz", "Dahi", "Ağ it və yelləncək", "Bibimin qiymətli bıçağı", "Gözlənilməz görüş" və s. hekayələri daxildir.

"Şifü: Sən gülmək üçün hər şeyi edərsən" hekayəsini 1999-cu ildə qələmə almış, 2002-ci ildə isə ingilis dilinə tərcümə edilmişdi.

Mo Yan əksər əsərlərində öz həyatını, onun ağırlı-acılı anlarını oxucuya çatdırmışdır. Yazıçı özü "Bəlkə də həyatımın bu qısa hekayəsində acliqdan başqa bir şey haqqında yazmalıyam, amma uşaqlığıma düşünəndə acliq səhnələrindən qaça bilmirəm, bunlar mənim yaddaşımda həkk olunur" deyir. O, yalnız acliqın fiziki ağrısının dözülməz sayılmadığını, uşaqlığında sevginin olmamasının dözülməz olduğunu qeyd edir. Mo Yanı, onun düşüncələrini kənddə o qədər də bəyənmirdilər, hətta əslində nifrət edirdilər. Kəndindəki insanların, hətta öz ailəsinin də onu bəyənmədiyi bir reallıq idi. Acliq bir şəraitdə yaşadığından acgöz və tənəblə idi. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq məktəb dərslərində qiymətləri müsbət idi. Bu oğlan haqqında Mo Yan "Ox" hekayəsini yazmışdır.

1973-cü ildə Mo Yan əmisinin köməkliyi ilə 5 nömrəli Qaomi Pambıq Emalı Zavodunda müqavilə ilə vəzifə verilir. (3) Zavoddakı bir neçə yüz müqaviləli işçi yüzə yaxın kənddən, üstəlik iş tapşırıqlarını gözləyən şəhər sakinləri və Qingdaodan gələn bəzi tələbələr idi. İşçilərin çoxu orta məktəbdə oxuyurdu və onların arasında musiqi alətləri çalmağı və ya yaxşı mahnı oxumağı bacaran bir neçə nəfər var idi. Əslində zavodda yalnız iki növ insan vardı: yüksək keyfiyyətli yemək yeyən şəhər və kənd sakinləri və briqada tərəfindən paylanılan yemək yeyən kənd sakinləri. Nəzəriyyə baxımından onlar bərabər olsalar da, praktikada bunlar başqa idi. Zavodda işlər mövsümi xarakter daşıyırdı. Darıxdırıcı, təhlükəli iş idi və heç bir il itkisiz keçmirdi. Qadınlar xəstəxana maskaları geyinirdilər və kirpikləri pambıq buludları ilə sıx bir şəkildə örtülürdü. Zavod hava filtrləri ilə təchiz olunmamışdı və keyfiyyətli pambıq emal edildikdə, incə pambıq lifləri bütün bitki boyu dolurdu. Ancaq daha aşağı keyfiyyətli pambıqdan olan liflər tozla birləşirdi və havanı bulandırırdı, bəziləri fəsadların olmasına baxmayaraq nəfəs alırdı. Bu qadınlardan biri də Du Çinlan idi ki, Mo Yanın həyat yoldaşı oldu. Zavodda baş verən bütün bu hadisələr haqqında Mo Yan "Ağ pambıq" hekayəsində yazmışdır.

Mo Yanın "Dahi" hekayəsini dilimizə Ağaddin Babayevin tərcümə etmişdir. (4) "Dahi" hekayəsində Szyan Daçşinin təmsalında Mo Yanın həyat haqqında düşüncələrinin başqa bir tərəfi əks olunmuşdur. Bu hekayədə cərəyan edən hadisələr yazıçının digər hekayələrində olduğu kimi Qaomi şəhərində doğulduğu kəndin məişət həyatından götürülmüşdür. Hekayənin baş qəhrəmanı Szyan Daçşinin məktəb illərindən etibarən təhsil həyatı, həyatda mövqə tutmaq mübarizəsi, başqalarından üstün zəkası ilə daima həmyaşıdlarından fərqlənməsi, müəllimləri, valideynləri tərəfindən təqdir olunması və uğurlar qazanması əsərdə nəql olunur. Savadı, biliyi ilə fərqlənməsi onun başını bəlaya salır. Sınıf yoldaşları bu üstün xüsusiyyətinə görə onu "mükafatlandırmaq" qərarına gəlirlər. Hekayəni oxuduqca oxucu Szyan Daçşinin halına acıyır, sınıf yoldaşlarının ona qarşı qərəzli, paxıl, şərti insani münasibətinə isə təəssüflənir. Hekayədə əsas diqqət çəkən məqam Szyan Daçşinin uğurlar qazanmasına baxmayaraq, üzünün solğunluğu, gözlərinin kədərli olması onun daxilində baş verən iztirabların gerçək aynasıdır. Yazıçı hekayədə hər kəs tərəfindən dahi kimi qəbul olunan bir insanın belə daxili problemləri olduğunu incə məqamlarla oxucuya çatdırmışdır.

"Gözlənilməz görüş" adlı hekayəni dilimizə ingilis dilindən tərcümə edən Sevil Gültəndir. (5) "Gözlənilməz görüş" hekayəsi baş qəhrəmanın 1982-ci ilin payızında doğma torpağı Qaomi şəhərinə gəlişi və bir günlük yaşadığı hadisələrdən bəhs edir. Hekayənin əsas məzhi insanın daxilən ruhlara qarşı qorxu hissi, öz qorxuları ilə üzlaşməsi və bundan nəticə çıxarmasıdır. Hekayə baş qəhrəmanın dilindən verilir. Burada qəhrəmanın həqiqət zənn etdiyi hadisə əslində ruhlar aləmindən bir xəbər olur. Hekayənin sonunda qəhrəman anlayır ki, doğurdan da, ruhlar insanlara xəsarət yetirmir. Ruhlardan insanlardan qorxmaq lazımdır.

Mo Yanın dilimizə ən son tərcümə edilmiş əsəri "Bibimin qiymətli bıçağı" hekayəsidir. Hekayəni çin dilindən Aqşin Əliyev tərcümə etmişdir. (6) Baş qəhrəmanın dilindən söylənilən və çin kəndlərinin birində cərəyan edən hadisələrin əsas iştirakçıları Lan bacıları, Ganq Dali, Sun bibi və dəmirçilərdir. Şübhəsiz mərkəz personaj kimi biz Sun bibini görürük. Başlığı sarı misdən, çubuq hissəsi zolaqlı bambukdan, müştüyü isə yaşəm daşından olan tənəkəli ilə siqaret çəkməsi, dəmirçilərə təqdim etdiyi bıçağın qeyri-adi formada olması onun əntiq əşyalara qarşı necə həssas birisi olmasından xəbər verir. Dəmirçilərin qabiliyyətsizliyi ucbatından istədiyi bıçağı düzəltmə bilməməsi onu

təəssüfləndirir. Dəmirçilərə xitabən “Yaxşı dəmirçilər hamısı gəbərüb görəsən?” deməsindən onun hətta qəzəbləndiyi görünür. Bu hadisə dəmirçilərin öz işlərini atıb birdəfəlik kənddən getmələrinə səbəb olur. Əsərin müəmması da məhz buradadır. Sun bibinin sehrli bıçağı, onun dəmirçilərin kənddən çıxıb getməsinə səbəb olması, Ganq Dalinin qiymətli bıçaq barədə danışdığı əhvalat oxucunu söylənilənlər arasında hansısa sirli bir əlaqənin olması barədə düşüncələrə qərq edir. Baş verənlər əsərin əvvəlində oxuduğumuz xalq mahnısının sözlərinə diqqət çəkir, mahnının Sun bibinin arzusunu gözündə qoyan dəmirçilərə ithaf olunması ehtimalını yaradır.

Bildiyimiz kimi, Mo Yan öz romanları ilə tanınıb, amma əksər nasirlərdə olduğu kimi Mo Yanın da ədəbi həyatı hekayədən yan keçə bilməyib. Doğulub boya-başa çatdığı kənddə baş verən hadisələri ən sadə xalq dilinin şivələri ilə boyayıb, eyni zamanda Çin dilinin yerli dialektoloji leksikonundan bolluca istifadə etmişdir. Yazıçı özü demişkən “əhvalat danışmaq” Mo Yan nəsrinin ən böyük xüsusiyyətlərindəndir. Bu gün müasir Çin ədəbiyyatının nümayəndəsi kimi Mo Yanın əsərləri tərcümə və tədqiq edilməkdədir.

Ədəbiyyat:

1. Çox danışan qaradınmaz – Mo Yan, // Qobustan jurnalı, №2, 2015, səh.87-95
2. Təxəllüsünün mənası “danışma” olan yazıçı Mo Yan - Müsahibə <http://kirpi.info/news/1007/texelluesuenuen-menasi-danisma-olan-yazici-mo-yan-muesahibe>
3. Mo Yan - Həyatının Hekayəsi. <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2012/yan/biographical/>
4. "Dahi" Mo Yanın hekayəsi. <http://manera.az/tercume/5825-dahi-mo-yanin-hekayesi.html>
5. Mo Yanın "Gözlənilməz görüş" adlı hekayəsi. <http://www.artkaspi.az/az/ruhlar-menden-qorxub-qacdi-mo-yanin-hekayesi>.
6. Mo Yanın "Bibinin qiymətli bıçağı". // Azərbaycan jurnalı, №6, 2019, səh.137-144

Açar sözlər: *Mo Yan, yaradıcılığı, hekayə, ideya, xüsusiyyətlər*

Key words: *Mo Yan, creativity, story, ideas, features*

Ключевые слова: *Мо Ян, творчество, сказка, идеи, особенности*

ИДЕОЛОГИЧЕСКО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОСОБЕННОСТИ РАССКАЗОВ МО ЯНА

Резюме

Мо Ян – один из выдающихся авторов современной китайской литературы. Гуан Мойе (管谟业 管谟业), китайский писатель, известный под псевдонимом Мо Янь, означает «Молчи!» На китайском языке. В 1950-х годах революционная политическая ситуация в Китае была очень напряженной. «Культурная революция» в Китае оставила глубокий след в жизни будущего писателя. Сложность эпохи оказала глубокое влияние на жизнь и творчество писателя, но он по-прежнему обладает богатым творческим потенциалом. Мо Янь был удостоен Нобелевской премии по литературе 11 октября 2012 года за «совместное отображение фольклора, истории и современного галлюциноационного реализма».

На творчество автора включаются рассказы «Белый хлопок», «Стрела», «Взрыв и другие истории», «Шифу: ты сможешь делать все, чтобы смеяться», «Человек и животное», «Развод», «История Матери», «Возвышение», «Железный ребенок», «Лечение», «История любви», «Народная музыка», «Сад Шень», «Брошенный ребенок», «Бык», «Гений», «Белая собака и качели», «Драгоценный нож тети», «Неожиданная встреча» и так далее. В статью включались рассказы Мо Яна, переведенные на наш язык, подвергается к исследованию их идеологические и художественные особенности.

THE IDEOLOGICAL AND LITERARY FEATURES OF MO YAN'S STORIES

Summary

Mo Yan is one of the prominent authors of modern Chinese literature. The real name of a Chinese writer known by the pseudonym Mo Yan is Guan Moye (Guǎn Móyè 管谟业), which in translation from Chinese means "don't speak!". In the 1950s, the revolutionary and political situation in China was very hard. The "Cultural Revolution" in China deeply impressed life of the future writer. The difficulties of his era had a profound impact on the life and work of the writer, but in spite of his literary works are very valuable. Mo Yan was awarded with the Nobel Prize in Literature on October 11, 2012 for his activity in the area of "displaying folklore, history, and modern hallucinatory realism in the harmony together".

Works of author are "White Cotton", "Arrow", "Explosion", "Shifu: You Do Everything to Laugh", "The Man and the Animal", "The Rise", "Mothers Story", "Iron Child", "Treatment", "Love Story", "Folk Music", "Garden of the Year", "Abandoned Child", "Bull", "Genius", "White Dog and Swing", "My aunts valuable knife", "Unexpected meeting" and so on. In the article was investigated stories of Mo Yan translated into our language and their ideological and artistic features.

Рәyçi: dos.E.Vəliyeva